

BEYŞEHİR YÖRESİNDE XV-XVI. YÜZYILA TARİHLENEN SANDUKA ÖRNEKLERİ

Dr. Mustafa ÇETİNASLAN Doç. Dr. Hüseyin MUŞMAL
Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi / Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Yrd. Doç. Dr. İbrahim KUNT
Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

Özet

Günümüzde Konya'nın bir ilçesi olan Beyşehir'in tarih, edebiyat ve sanat geçmişinin incelenmesi, hem o bölgenin hem de ilgili dönemin kültür tarihinin açıklığa kavuşturulması açısından büyük önem arz etmektedir. Bu çalışmada, Beyşehir yöresinde bulunan ve XV-XVI. yüzyıllara tarihlenen altı sanduka ele alınarak tarih, sanat tarihi ve edebiyat bilim dallarının ölçütlerine göre incelenmektedir.

Makalede incelenen sandukaların çoğunluğu, Anadolu Selçuklu Devletinin yıkılmasından sonra, Karamanoğulları ile Osmanlıların Beyşehir çevresinde iktidar mücadelesi verdikleri geçiş dönemine tarihlenmektedir. Sandukaların bir tanesi ise bölgede kesin olarak Osmanlı hâkimiyetinin tesis edildiği döneme aittir. Genel anlamda Selçuklu dönemi üslubunu devam ettiren sandukalar boyut, yazı stili, süslemesi, kullanılan dil ve ifadeler açısından Karamanoğulları-Osmanlı izlerini taşımaktadır.

Bu çalışma ile Anadolu Selçuklu Devletinden sonraki Beylikler ve Osmanlı Devleti dönemlerinde Beyşehir ve çevresinde yaşanan kültürel değişimin izleri aranmış, sandukalar üzerinde elde edilen bulgularla bu geçiş döneminin bazı özellikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Beyşehir, Sanduka, Karamanoğulları, Osmanlı, XV-XVI. Yüzyıl

Abstract

The Samples Of Sarcophaguses Dated XV-XVI. Century Precincts Of Beyşehir

The examination of historic, literary and artistic past of Beyşehir has importance in terms of elucidating the cultural history of that region and above period. In this study six sarcophaguses, dated XV-XVI. century in Beyşehir region, are investigated according to criterions of history, art history and literary sciences. In this article most of sarcophaguses dated to the transition period when Karamanoğulları and Ottoman Empire struggled for power near Beyşehir after Anatolian Seljuks. One of the sarcophaguses is from during the certain Ottoman domination. In general terms, although the sarcophaguses have Seljuk art style, in terms of size, writing style, or mentation, language and expressions they have traces Karamanoğulları- Ottoman style. With this study, it has been investigated the traces of cultural shift in Beyşehir during the Ottomans and Principalities after Anatolian Seljuks, and was tried to present some features of this transition period in terms of history, art history and literary with the obtained findings on sarcophaguses.

Keywords: Beyşehir, Sarcophagus, Karamanoğulları, Ottoman, XV-XVI. Century

1. Giriş

Beyşehir ve çevresi, Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılmasıyla birlikte Eşrefoğulları Beyliği'nin merkezi olmuş, Eşrefoğulları'ndan sonra ise Moğol Emiri Halil Ağazâde İsmail Ağa'nın hâkimiyetine girmiştir¹. Karamanoğulları'nın kontrolünde Beyşehir ve çevresinde hâkim olan İsmail Ağa, Karamanoğlu-Osmanlı münasebetlerinin bozulmaya başladığı dönemde (1379) vefat etmiştir².

İsmail Ağa'nın vefatıyla Beyşehir ve çevresinin Hamitoğulları'nın kontrolüne girdiği anlaşılmaktadır³. Ancak Osmanlı Sultanı I. Murat Beyşehir bölgesini 1381-82 yılında Hamitoğlu Hüseyin Bey'den satın almıştır⁴. Osmanlılar Hamitoğlu topraklarının bir kısmına satın almak suretiyle sahip olunca, bir anda Karamanoğulları ile sınır komşusu olmuştur. Osmanlıların Anadolu'ya yayılarak Karaman hudutlarına dayanmaları Karamanoğlu Alaaddin Ali Bey'in düşmanlığına sebep olduğu için Alaaddin Ali Bey Beyşehir'e saldırmış ve böylece Osmanlılar ile Karamanoğulları arasında ilk savaş gerçekleşmiştir⁵. Karamanoğulları, bu savaşta I. Murat tarafından yenilgiye uğratılmıştır. Bununla birlikte Osmanlılar henüz Karaman topraklarına bütünüyle hâkim olacak kadar güçlü olmadıklarından sadece vergi almakla yetinmişler, Karamanoğulları ise bu tarihten itibaren her fırsatta Beyşehir ve göller bölgesini ele geçirmeye çalışmışlardır⁶. Beyşehir'in Karamanoğulları'nın hâkim olduğu sahanın batı ucunda olması, şehri jeopolitik açıdan önemli hale getirmekteydi⁷. Bu dönemden sonra Beyşehir, pek çok defa Karamanlı-Osmanlı mücadelesine sahne olmuş ve iki devlet arasında defalarca el değiştirmiştir⁸. Bununla birlikte Beyşehir'in kesin olarak Osmanlı topraklarına dâhil olması ancak Karamanoğulları'nın ortadan kaldırılmasıyla mümkün olabilmiştir⁹. Fatih Sultan Mehmet, Karamanoğulları üzerine yürüyüp Konya ve Gevele kalesini 1467'de zapt etmiş, bu tarihten sonra Beyşehir bölgesi de kesin olarak Osmanlı hâkimiyetine girmiştir¹⁰.

Beyşehir, Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra, bir süre Şehzade Sancağı halinde idare edilmiştir. Konya'da valilik yapan, Fatih Sultan Mehmet'in oğulları

¹ Çiftçioğlu, 2002: 1.

² İlk Osmanlı-Karamanlı münasebetleri 1361 yılında başlamıştır. Daha sonra Alaaddin Ali Bey'in Osmanlı Hükümdarı Murad Hüdavendigâr'ın kızı Melek Hatun ile evlenmesi, Osmanlılar ile Karamanlılar arasında ilişkilerin barış zemininde başlamasına ve bir süre böyle devam etmesine vesile olmuş, fakat bu durum fazla uzun sürmemiştir. Uzunçarşılı, 1981: 246; Öden, 2002: 757.

³ Halil Edhem, 1330: 145; Uzunçarşılı, 1988 60-61; Darkot, 1997: 589.

⁴ Bu durum kaynaklarda şöyle anlatılmaktadır: "Hamit oğlu Hüseyin Beğ, Akşehir, Beyşehir, Seydişehir, Yalavaç, Karaağaç ve Isparta'yı şer'î usulle sattı. Murad Han Gazi adamlar gönderdi. Satın aldığı ülkeyi idare etmeye başladı. Hisarlarına kendi kullarını koydu. Etrafını da kendi beratıyla tımar olarak dağıttı. Bu fethin tarihi hicretin 783'ünde (1381-82) vâki oldu." Mustafa Nuri Paşa, 1979: 8; Aşıkpaşa, 1985: 62; Parry, 1986: 1191; Solak-zâde Mehmet Hemdemî Çelebi, 1989: 50.

⁵ Uzunçarşılı, 1981: 246; Aköz, 2000: 61; Öden, 2002: 757.

⁶ Pitcher, 2001: 87-99.

⁷ Erdoğan, 1992: 84.

⁸ Münecimbaşı Ahmet Dede, Ty: 102, 117, 135, 223, 254; Mustafa Nuri Paşa, 1979: 31; Aşıkpaşa, 1985: 73, 87, 106; Yücel, 1991: 144; Erdoğan, 1992: 84; Hoca Sadeddin, 1992: 82; Mehmet Neşri, 1995: 215; Aköz, 2000: 61-66; Öden, 2002: 757-758.

⁹ Tekindağ, 1963: 43-45; Ürekli-Yörük, 2002: 209; Öden, 2002: 759.

¹⁰ Aşıkpaşa, 1985: 169-171; Mehmet Neşri, 1995: 771-777; Ürekli-Yörük (2002): 210.

Mustafa (1450-1474) ve Cem (1459-1495) ile II. Bayezid'in oğlu Abdullah (1466-1485) gibi şehzadelerin çok kısa bir süre için Beyşehir Sancağı'nda yönetici olarak buldukları bilinmektedir¹¹. Beyşehir 1483 ile 1511 yılları arasında ise II. Bayezid'in oğlu Şehzade Şehinşah'ın yönetiminde kalmıştır. Şehinşah Konya'da oturmuş, sancağın idaresini oğlu Mehmet'e havale etmiştir. Bu şekilde bir süre Osmanlı şehzadeleri tarafından idare edildiği anlaşılan Beyşehir Sancağı, 1522 yılından sonra ise sancakbeylerinin idaresine bırakılmıştır¹². Bu tarihten sonra Beyşehir Sancağı, biri Beyşehir diğeri Seydişehir olmak üzere iki kazaya ayrılmış ve sancak sınırları XVI. yüzyılın sonlarına kadar değişmemiştir¹³.

2. Katalog:

Beyşehir ve çevresi Anadolu Selçukluları'ndan itibaren kısa sürede zengin vakıf kaynakları bulunan dinî ve sosyal içerikli çeşitli mimarî eserler ile donatılmıştır. Cami, mescit, medrese, han, hamam, bedesten, tekke, zaviye ve çeşme gibi mimarî eserler arasında mezar anıtları da önemli bir yer tutmaktadır. Bu mezar anıtları, türbe ve kümbet şeklinde büyük boyutlu mimarî eserler olabildiği gibi, sanduka ve mezar taşı biçiminde daha küçük boyutlu eserler olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Sanduka, Arapça'da "kutu, sandık" anlamına gelen *sandûk* veya *sundûk* kelimesinden türetilmiş olup, İslam dünyasında mezarların üzerine konulan sembolik mezar anıtlarını tanımlamak için kullanılmaktadır. Müslüman toplumların eski inançlarının etkisi ile ortaya çıktığı düşünülen sanduka geleneği, Selçuklu kültürü ile yaygın hale gelmiştir¹⁴.

Katalog No: YT-1

Formu: İki kademeli, prizmatik formlu

Kime Ait Olduğu: Halil Paşa

Malzeme ve Teknik: Gri hareli mermer / Zemin oyma

Yeri: Yarım (Emir) Türbe'de yer almaktadır.

Ölçüsü: 128x19x24 cm

Tarihi: Zilhicce 803 / Temmuz-Ağustos 1401

Yazı Türü: Celi Sülüs

Türü: Erkek Mezarı

Yazı Dili: Arapça

Tanım ve Kompozisyon: Gri renkli hareli bir mermerden yapılan sanduka, ikiye kırılmış halde günümüze ulaşabilmiştir. Baş tarafından ayak tarafına doğru hafifçe daralan yekpare gövdeli iki kademeli sandukanın üst kısmı üçgen prizma şeklindedir. Baş ve ayak tarafı sade olarak bırakılmış sandukanın yan cephelerinde ve üçgen şeklindeki çatısında kitabelere yer verilmiştir. Bütünüyle sade olarak biçim-

¹¹ Erdoğan, 1998: 40.

¹² Erdoğan, 1998: 40, 43-44.

¹³ Erdoğan, 1998: 30; Bu konuda bkz. Erdoğan, 1992a.

¹⁴ Bozkurt, 2009: 102.

lendirilmiş sandukada herhangi bir süsleme görülmemektedir.

Kitâbe Metni: انتقل من دار الفناء الى دار البقاء

Okunuşu: İntekale min dâri'l-fenâ'i ilâ dâri'l-bekâ'i

Türkçe Anlamı: Yokluk yurdundan bâkilik yurduna intikal etti.

Kitâbe Metni: و جعل الجنة مثواه و ارحم موتاه

Okunuşu: Ve ceale'l-cennete mesvâhu ve erhame mevtâhu

Türkçe Anlamı: Allah onun yerini cennet kılsın, ona merhamet etsin.

Kitâbe Metni: المرحوم و المغفور خليل باشا... طاب الله ثراه

Okunuşu: el-Merhûm ve'l-mağfûr Halil Paşa ... Tâbe'llâhü serâhu

Türkçe Anlamı: Merhum ve mağfur Halil Paşa... Allah toprağını nurlandırısın.

Kitâbe Metni: كتب في ماه ذى الحجة سنة ثلث و ثمانمائة

Okunuşu: Kütibe fi mâh-ı zi'l-hicce sene selâse ve semâni mie

Türkçe Anlamı: (Bu yazı) 803 yılının Zilhicce ayında yazıldı.

Bu çalışmada, mezar anıtları arasında biçim, nitelik ve süsleme açısından ayrıcalıklı bir özellik taşıyan sandukalardan, Beyşehir yöresinde¹⁵ yer alan altı tanesi ele alınmıştır. Bu sandukaların çoğunluğu, Karamanoğulları ile Osmanlıların Beyşehir çevresinde iktidar mücadelesi verdikleri geçiş dönemine tarihlenmektedir. Sandukaların biri ise bölgede kesin olarak Osmanlı hâkimiyetinin tesis edildiği döneme aittir. Genel anlamda Selçuklu dönemi üslubunu devam ettiren sandukalar boyut, yazı stili, süslemesi, kullanılan dil ve ifadeler açısından Karamanoğlu-Osmanlı izlerini de taşımaktadır. Aşağıda Beyşehir yöresinde bulunan ve dönem itibarıyla Karamanoğlu-Osmanlı hâkimiyetine tarihlenen altı sanduka, tarih, sanat tarihi ve dil bilimi yöntemleri ile incelenmektedir.

Katalog No: A-1

Formu: İki kademeli, prizmatik formda

Kime Ait Olduğu: Hacı Ahmed'in oğlu Mustafa.

Malzeme ve Teknik: Gri damarlı mermer / zemin oyma

Yeri: Sevgi Adası'nda yer almaktadır

Ölçüsü: 133x20x26 cm

Tarihi: 23 Zilkade 831 / 3 Eylül 1428

Yazı Türü: Cefî Sülüs

Türü: Erkek Mezarı

Yazı Dili: Arapça

İ
S
T
E
M
22/2013

Tanım ve Kompozisyon: Gri renkli kötü cins bir mermerden yapılan sandukanın işçilik kalitesi de iyi değildir. Yeğpare gövdeli iki kademeli sandukanın üst kademesi üçgen prizma şeklinde biçimlendirilmiştir. Gövdenin yan yüzlerinde motif oyma olarak işlenmiş dilimli kemerli nişler sıralanmış, hörgüç ya da semerdam olarak da tanımlanan üçgen çatının iki cephesinde ise kitabelere yer verilmiştir. İsim ve tarih bilgisinin yer aldığı yan cephede sandukanın yüzeyine sonradan açılmış kare şeklinde iki oyuk görülmektedir. Beşgen şeklindeki dar cephelerde palmet ve rumi motiflerinden oluşan kompozisyonlar yer almaktadır. Motif oyma tekniğinde işlenmiş ve iki cephede birbirini tekrar eden motifler, büyük oranda tahrip olmuş haldedir.

¹⁵ İncelenen altı sandukadan ikisi Eşrefoğlu Külliyesi içerisinde yer alan Eşrefoğlu Türbesi (T) ve Yarım Türbe'de (YT), iki tanesi Vuslat Parkı'nda (V), bir tanesi Sevgi Adası'nda (A), ve bir tanesi de Bayındır Köyü'nde (B) yer almaktadır.

Kitâbe Metni: الموت كأس و كل الناس شاربها و القبر باب و كل الناس داخلها ¹⁶

Okunuşu: el-Mevtü ke'sün ve küllü'n-nâsi şâribuhâ ve'l-kabru bâbü'n ve küllü'n-nâsi dâhiluhâ

Türkçe Anlamı: Ölüm bir kadehtir, bütün insanlar onu içer; kabir bir kapıdır, bütün insanlar ondan girer.

Kitâbe Metni:

مصطفى ابن حاجي احمد في ثالث عشرين شهر ذى القعدة من شهر عام سنه احد و ثلاثون و ثمانمائه

Okunuşu: Mustafa ibn Hacı Ahmed fi sâlisi işrîne şehri zi'l-ka'de min şuhûri âm sene ehadün ve selâsüne ve semân mie

Türkçe Anlamı:

Hacı Ahmed'in oğlu Mustafa, 831 yılının Zi'l-ka'de ayının 23. gününde (öldü).

¹⁶ Bu söz için bkz.: Ali el-Kârî, 1985: 305; İsmâil Hakkı Bursevî, Ty: 153.

Katalog No: V-1

Kime Ait Olduğu: Hâcegî oğlu Seyyid

Yeri: Vuslat Parkı'nda yer almaktadır¹⁷.

Tarihi: 4 Muharrem 832 Pazartesi / 14 Ekim 1428 Perşembe

Türü: Erkek Mezarı

Formu: Üç kademeli, prizmatik formlu

Malzeme ve Teknik: Beyaz Mermer / Zemin oyma

Ölçüsü: 146x25x39 cm

Yazı Türü: Celif Sülüs

Yazı Dili: Türkçe / Farsça

Tanım ve Kompozisyon: Beyaz renkli mermerden yapılan sanduka, kaliteli bir işçilikle hazırlanmıştır. Yekpare gövdeli üç kademeli sandukanın en üst kademesi üçgen prizma şeklindedir. Sandukanın ilk kademesi, ikinci kademe ile aynı genişlikte bir kade ve kaideden daha geniş olarak yapılmış düz yüzeyli bir silmeden oluşmaktadır. Silmenin üzerinden başlayan ikinci kademe kitabeler ile kaplanmıştır. Yan cephelerde yer alan kitabeler ile hörguç ve semerdam olarak da tanımlanan üçgen çatının eğimli iki cephesinde yer alan kitabeler, motif oyma tekniğinde işlenmiş noktalardan

¹⁷ Konyalı, eserinde nerden getirildiğini tespit edemediği bu sandukayı Eşrefoğlu Camiinin önüne gelişigüzel atılmış kırık dökük mezar taşları arasında görmüş ve kısmen okumuştur (Konyalı, 1991: 292).

oluşan inci dizisi şeklinde çerçeveler içerisinde verilmiştir. Celf sülüs hatlı kitabelerde harflerin arasında yer yer rumî motifleri de görülmektedir. İkişerli çerçeveler (kartuş) içerisinde yer alan yazıların arasında rozetlere yer verilmiştir. Söz konusu rozetlerin içerisi farklı şekillerde biçimlendirilmiş bitkisel ve geometrik motiflerle zenginleştirilmiştir. Alt kısımlar inci dizisi içerisinde daire şeklinde verilirken üst kısımda inci dizisi ve daireler ortadan kalkmıştır. Hatta sol cephede yazı için ayrılan alan yeterli gelmediği için kısmen işlenebilmiş olan inci dizisi yarım bırakılmıştır. Sağ cephede altta daire içerisinde altı kollu yıldız, üstte sekiz kollu çiçek motifinden gelişen lotus ve rumîler; sol cephede altta daire içerisinde üç kollu yıldız ve yıldızın kolları arasında stilize edilmiş lotuslar ile köşelerde üçgenler, üstte ise uçları dönüşümlü olarak lotus ve palmet şeklinde biten sekiz kollu bir çiçek motifi yer almaktadır.

Sandukanın beşgen şeklindeki baş tarafında dört ve ayak tarafında üç satır halinde kimlik ve vefat tarihi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Baş tarafında *Allâhü'l-bâkî* ibaresi mûsenna (aynalı) olarak istiflenmiştir.

Üst kısımdaki yazının okunuşu:

Hoştur hoş işret-i ayş-i hayât
Ah kim ol hoşluğu telh eder memât
Nev-cevanlıkta olmuşum helâk
Ey derîğâ yerim oldu zîr-i hâk

Kitâbe Metni:

خوشدر خوش عشرة عیش حیات
اه کم اول خوشلغ تلخ ایدر ممات
نو جوانلقده اولمشم هلاک
ای دریغا یرم اولدی زیر خاک

Türkçe Anlamı:

*Güzelce safa edip yiyip içip yaşamak hoştur.
Ah lâkin ölüm bu hoşluğu acı eder.
Ben genç iken helâk oldum,
Ne yazık ki yerim toprağın altı oldu.*

Altındaki Farsça yazının okunuşu:

Ey mîve-i nev-resîde ez bâğ-i hayât¹⁸
Bâd-ı ecelet zi-şâh bes hâm efkend

Kitâbe Metni:

ای میوه نو رسیده از باغ حیات
باد اجلت ز شاخ بس خام افکند

¹⁸ Konyalı, bu mîsrâdaki *hayat* kelimesini, *cinân* şeklinde okumuştur (Konyalı, 1991: 293).

Bu şiir, rubâî yazım tarzının ahreb vezinlerinden olan mef'ûlü/mefâilün/mefâilü/feûl vezniyle yazılmıştır.

Türkçe Anlamı:

Ey hayat bahçesinin yeni yetişmiş meyvası ecelinin rüzgârı seni daldan pek ham iken kopardı

Üstteki Türkçe yazının okunuşu:

Hoşdur eğer ki kişi ölmese
Çünkü elimin var olmasa
Dirliğin çünkü ölümdür âhiri
İssına bin hak kıla olmaktadır¹⁹

Kitâbe Metni:

خوشدر اگر که کسی اولمسه
چونکم ألمک وار اولمسه
درلکک چنکم ألمدر اخری
اصنه بیک حق قله اولمق در

Bu şiir, arûzun remel bahrinin feilâtün/feilâtün/feilün vezniyle yazılmıştır.

Alttaki Farsça yazının okunuşu:

Tîr-i sayyâd-ı kazâ ber guzeret dâm ef-
kend
Nâgeh şafak-ı subh-i to der-şâm efkend

Kitâbe Metni:

تیر صیاد قضا بر گذرت دام افکند
ناگه شفق صبح تو در شام افکند

Bu beyit, arûzun remel bahrinin feilâtün/feilâtün/feilâtün/feilün vezniyle yazılmıştır.

Türkçe Anlamı:

*Kader avcısının oku yoluna tuzak kurdu
Ansızın senin sabahının şafağı akşama döndü.*

¹⁹ Bu mısırâdaki harfler bu şekilde okunmakla birlikte, güzel bir anlam çıkmamaktadır. Bu durumun eksik ya da yanlış yazımdan kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Konyalı, bu Türkçe şiire eserinde yer vermemiştir. (Konyalı, 1991: 293).

Kitâbe Metni:

الله الباقي
طار من دار الفنا الى دار
البقا و صل الى رحمة الله تعالى
المرحوم سيد بن خواجكى

Okunuşu:

Allâhü'l-bâkî
Târa min dâri'l-fenâ ilâ dâri
el-bekâ vesale ilâ rahmeti'llâhi teâlâ²⁰
el-Merhûm Seyyid bin Hâceğî

Türkçe Anlamı:

Bâkî olan Allah'tır.
Fenâ yurdundan bekâ yurduna uçtu, Allah'ın rahmetine ulaştı.
el-Merhum Seyyid bin Hâceğî

Kitâbe Metni:

اه من الموت
مات فى يوم الاثنان
رابع محرم سنه اثنى و ثلثين و ثمانمائه

Okunuşu:

Ah mine'l-mevt
Mâte fi yevmi'l-isnân
Râbi'i Muharrem sene isnâ ve
selâsîn ve semâni mie²¹

Türkçe Anlamı:

Ah ölümden
4 Muharrem 832 Pazartesi günü
öldü.

²⁰ Konyalı, sandukanın bu kısmındaki yazıyı "صاحبه الله تعالى" şeklinde kaydetmiştir (Konyalı, 1991: 292).

²¹ Konyalı, sandukada yer alan vefat tarihi 4 Muharrem 662 Pazartesi olarak okumuş ve bu sandukayı Beyşehir'deki mezar taşlarının en eskisi olarak tanımlamakta ve IV. Kılıçarslan dönemine tarihlemektedir (Konyalı, 1991: 292-293). Ancak söz konusu tarih tarafımızdan 4 Muharrem 832 Pazartesi olarak okunmuştur. Ancak belirtilen tarihin günü, Pazartesi değil Perşembe gününe denk düşmektedir.

Katalog No: T-1**Kime Ait Olduğu:** -**Yeri:** Eşrefoğlu Süleyman Bey Türbesi'nde yer almaktadır²².**Tarihi:** .²³**Türü:** -**Formu:** Tek kademeli, dikdörtgen prizma formu**Malzeme ve Teknik:** Beyaz Mermer / Zemin oyma**Ölçüsü:** 152x33x30 cm**Yazı Türü:** Celî Sülüs**Yazı Dili:** Arapça

Tanım ve Kompozisyon: Temiz beyaz mermerden baş tarafından ayak tarafına doğru hafifçe daralan dikdörtgen prizma şeklindeki sanduka, tek kademeli olarak düzgün bir işçilikle muntazam olarak biçimlendirilmiştir. Baş ve ayak tarafları sade olarak bırakılan sandukanın üst kısmı ve yan cephelerinde kitabeler ve bitkisel süslemeler yer almaktadır.

Sandukanın yan cephelerinde celî sülüs hatlı kitabeler, üstte ise bir dış çerçeve halinde yazı kuşağı görülmektedir. Sol yan cephenin ayak tarafına yakın bir alanda “ayet” kelimesi işlenmiştir. Üst cephenin ortası içeriye doğru eğimli olarak oyulmuş ve bir nişe benzetilerek içerisi bitkisel süslemelerle kaplanmıştır. Yanlarda açılarak ortada bir palmetle birleşen iki ayrı stilize bitki, içli dışlı kesişerek rumîlerle zenginleşip bir tepelikle sonlanmaktadır. Bu nişin üzerinde *الحكم لله li'llâh* ifadesinin ardından yine içeriye doğru eğimli olarak oyulmuş kare bir alan yer almaktadır. Bu alanın içerisi de Allah'ın isimlerinden *المتين الولى الحميد el-Metînü el-Velijyü el-Hamîdû* isimleri yazılıdır. Sandukanın baş tarafında *Besmele* yer almakta ve taşın üst kısmı çepeçevre *Esmâü'l-Hüsna* içerikli bir yazı kuşağıyla kuşatılmıştır²⁴.

Biçim ve süsleme açısından bu sandukaya benzeyen bir örnek Konya İnce Minareli Medrese Taş ve Ahşap Eserler Müzesi'nde 5816 Envanter Numarası ile kayıtlıdır. Üzerinde yazı bulunmayan, bitkisel süslemeli parça, Yaşar Erdemir tarafından mimari parçalar içerisinde ele alınmış ve XIII. yüzyıl Selçuklu dönemine tarihlendirilmiştir²⁵.

Genel anlamda iyi durumdaki sandukanın baş tarafının sol kısmında, *Besmele*'nin son kısmında ufak kırıklar görülmektedir. Sandukanın herhangi bir yerinde kimlik bilgisine yer verilmemiş olması ve sandukanın baş-ayak taraflarında yazı da bulunması, sandu-

²² Konyalı, 1950'li yıllarda yapmış olduğu çalışmasında sandukayı türbe içerisinde gördüğünü belirtmektedir (Konyalı, 1991: 299).

²³ Konyalı, sandukanın VIII/XIV. yüzyıl eserlerinden olduğunu yazmaktadır (Konyalı, 1991: 292).

²⁴ Konyalı, sandukanın üzerinde *Kelime-i Tevhid* bulunduğunu belirtmektedir (Konyalı, 1991: 299).

²⁵ Erdemir, 2009a: 88, 207.

kanın baş tarafında ya da her iki tarafında da mezar taşlarının (baş ve ayak şahideleri) bulunduğunu düşündürmektedir²⁶. Ancak sandukanın yer aldığı Eşrefoğlu Türbesi içerisinde yer alan mezar taşlarından malzeme ve işçilik açısından benzer örnekler tespit edilememiştir.

Baş taraf:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Bismillâhirrahmânirrahîm

sağ uzun taraf:

(هو الله الذی) لا اله الا هو الرحمن الرحيم الملك القدوس السلام المؤمن المهيمن العزيز الجبار المتكبر الخالق البارئ المصور الغفار القهار الوهاب الرزاق الفتاح العليم القابض الباسط الخافض الرافع المعز

Hüve'llâhü'llezi lâ ilâhe illâ hüve er-Rahmânü er-Rahîmü el-Melikü el-Kuddüsü es-Selâmu el-Mü'minü el-Müheyminü el-Azîzü el-Cebbâru el-Mütekebbiru el-Hâliku el-Bâriu el-Musavviru el-Gaffâru el-Kahhâru el-Vehhâbu er-Razzâku el-Fettâhu el-Âlîmu el-Kâbidu el-Bâsîtu el-Hâfidu er-Râfiu el-Muizzü

alt taraf:

العدل السميع البصير الحكيم

el-Müzillü es-Semîu el-Basîru el-Hakemu

sol uzun kısım:

العدل اللطيف الخبير الحليم العظيم الغفور الشكور العلى الكبير الحفيظ المقيت الحسيب الجليل الكريم الرقيب المجيب الواسع الحكيم الودود المجيد الباعث الشهيد الحق الوكيل القوى

el-Adlî el-Latîfu el-Habîru el-Halîmu el-Azîmü el-Ğafûru eş-Şekûru el-Aliyyü el-Kebîru el-Hafîzu el-Mukîtü el-Hasîbü el-Celîlü el-Kerîmü er-Rakîbu el-Mücîbü el-Vâsiu el-Hakîmü el-Vedüdü el-Mecîdü el-Bâisü eş-Şehîdü el-Hakku el-Vekîlü el-Kaviyyü

Kitâbe Metni:

لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُو الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ
إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ فَكَيْفَ إِذَا

Â-i İmran Sûresi, 18. âyetin tümüne yakını (baştan birkaç kelime eksik) ile 19. Ayetin bir bölümü ve 25. âyetin başlangıç kısmı yer almaktadır²⁷:

²⁶ Konyalı, sandukanın baş ve ayak taraflarında mezar taşlarının bulunduğunu kesin bir dille belirtmekte ve bu taşlar sonradan yok olduğu için sandukanın kime ait olduğunu tespit edemediğini ifade etmektedir (Konyalı, 1991: 299).

²⁷ Konyalı, sandukanın bu yüzünde *Kürsî âyetinin* yazılı olduğunu belirtmektedir (Konyalı, 1991: → →)

Okunuşu: Şehide'llâhu ennehû lâ ilâhe illâ

hüve ve'l-Melâiketü ve ülü'l-ilmî kâimen bi'l-kıstî lâ ilâhe illâ hüve'l-Azîzü'l-Hakîm. İn-ne'd-dîne inde'llâhi'l-islâmu ve ma'htelefe'llezîne...

Türkçe Anlamı:

18- Allah, melekler ve ilim sahipleri, ondan başka ilâh olmadığına adaletle şâhitlik ettiler. O'ndan başka ilâh yoktur. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir. 19- Şüphesiz Allah katında din İslâm'dır. Kitap verilmiş olanlar, kendilerine ilim geldikten sonra sırf, aralarındaki ihtiras ve aşırılık yüzünden ayrılığa düştüler.

Kitâbe Metni:

(لا) رَبِّبَ فِيهِ وَوَقَّيْتُ كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ (25) قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكِ الْمَلِكِ تُؤْتِي الْمَلِكِ مَنْ تَشَاءُ ...

Okunuşu: (Lâ) raybe fihi küllü nefsin mâ kesebet ve hüm lâ yuzlemûn.

Kuli'llâhümme mâlike'l-mülki tû'ti'l-mülke men teşâû.

Â-i İmran Sûresi, 25-26. âyetlerinin Türkçe anlamı:

25-O günün geleceğinde hiç şüphe yoktur, o gün herkese kazancının karşılığı verilecek, zulmedilmeyecektir.

26- De ki: Allah'ım, mülkün sahibi sensin, mülkü dilediğine verirsin.

Katalog No: V-1

Formu: Tek kademeli, dikdörtgen formlu

Kime Ait Olduğu: -

Malzeme ve Teknik: Gri mermer / Zemin oyma

Yeri: Vuslat Parkı'nda yer almaktadır.

Ölçüsü: 172x25x16 cm

Tarihi: -

Yazı Türü: Celi sülüs

Türü: -

Yazı Dili: Arapça

Tanım ve Kompozisyon: Üst kısmına genişçe bir oyuk açılmış ve uç kısımları büyük oranda tahrip olmuş durumdaki sanduka, gri renkli mermerdendir. Tek kademeli sanduka, dikdörtgen prizma şeklinde biçimlendirilmiştir. İki yan cephesinde âyetlerin yer aldığı sandukanın diğer cepheleri tahrip olduğu için bu cephelerle ilgili kesin bir tanımlama yapmak mümkün değildir. Ancak genel özellikleri dikkate alındığında sandukanın iki ucunda baş ve ayak taşı bulunması uygun görülmektedir. Kitabelerin

→ →
299).

baş ve bitiş taraflarında yan olarak verilmiş üçer adet palmet motifi, alt kısımda ise yumurta dizileri yer almaktadır. Satırların arasında rumî ve çeşitli bitkisel motifler görülmektedir.

Sandukanın bu cephesinde Âyete'l-kürsî'nin (Bakara, 2/255) ilk yarısı bulunmaktadır.

Kitâbe Metni:

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ

Türkçe Anlamı:

Allah, kendisinden başka hiçbir ilâh olmayandır. Diridir, kayyumdur. O'nu ne bir uyuklama tutabilir, ne de bir uyku. Göklerdeki her şey, yerdeki her şey O'nundur. İzni olmaksızın O'nun katında şefaatte bulunacak kimdir? O, kulların önlerindeki ve arkalarındakileri (yaptıklarını ve yapacaklarını) bilir. Onlar O'nun ilminden, kendisinin dilediği kadarından başka bir şey kavrayamazlar.

Sandukanın bu cephesinde Bakara Sûresinin 255. Âyetinin son kısmı ile Âl-i İmran Sûresinin 18. Âyeti bulunmaktadır. İki ayetin arasında bir süsleme motifine yer verilmiştir.

Kitâbe Metni:

وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ

شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُو الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

Türkçe Anlamı: (2/255):

O'nun kürsüsü, bütün gökleri ve yeri kaplayıp kuşatmıştır. (O, göklere, yere, bütün evrene hükmetmektedir.) Gökleri ve yeri koruyup gözetmek O'na güç gelmez. O, yü-

cedir, büyüktür.

(3/18):

Allah, melekler ve ilim sahipleri, ondan başka ilâh olmadığına adaletle şahitlik ettiler. O'ndan başka ilâh yoktur. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Katalog No: B-1

Kime Ait Olduğu: Muhammed isimli bir kişi

Yeri: Bayındır Köyü'nde yer almaktadır²⁸.

Tarihi: 994 / 1585-86

Türü: Erkek Mezarı

Formu: İki kademeli, gemi teknesi formulu

Malzeme ve Teknik: Gri mermer / Zemin oyma

Ölçüsü: 155x28x33 cm

Yazı Türü: Celî Ta'lik

Yazı Dili: Türkçe

Tanım ve Kompozisyon: Bir evin alt kısmında yer alan yaklaşık kare planlı bir mekân içerisinde, duvara yakın olarak yerleştirilmiş mezar yapısı, üç kademeli bir kaide ve bu kaidenin üzerine yerleştirilmiş baş ve ayak taşları ile iki kademeli gemi teknesi formulu sandukadan oluşmaktadır.

201x54 cm genişliğinde bir alanı kaplayan iki parça mermerden oluşan kaide bölümü, iç bükey bir silme kuşağı ile hafifçe daralmakta baş ve ayak taşları ile sandukaların oturacağı alt kısmı oluşturmaktadır. Sandukanın baş tarafında 145 cm uzunluğunda ve ortalama 16 cm kalınlığında bir baş taşı yer almaktadır. Sandukanın biçimine uygun bir kaidesi bulunan taş, dilimli bir iç başlığın tepe kısmı açıkta kalacak şekilde kalın ve yuvarlak sarık dilimlerinin sarılması ile oluşturulmuş başlıkla sonlanmaktadır. Başlığın sandukaya bakan cephesinin bir bölümü kırıktır. 100x26x18 cm ölçülerindeki sade ayak taşı, sivri kemerli tepelikli formda yapılmıştır.

Baş tarafından ayak tarafına doğru hafifçe daralan iki kademededen oluşan yekpare sandukanın alt kademesi 7 cm yüksekliğinde sade bir kaide şeklindedir. Eğimli bir yü-

²⁸ Konyalı, 1950'li yıllarda türbenin sokağa açılan penceresinden güçlükle içeriye girdiğini belirtmekte, sanduka üzerindeki kitabelere yer vermektedir (Konyalı, 1991: 292).

zey halinde biçimlendirilmiş sandukanın ikinci kademesinde giriş tarafına bakan sağ cephesinde bir kitabe yer almaktadır. Uç kısımları sivri kemer şeklinde yumuşatılmış üçlü çerçeveler (kartuş) halinde yapılmış iki satırdan oluşan kitabe celi ta'lik hatla yazılmıştır. Kitabenin son satırındaki "rahmet eyle sen mukîm" kelimeleri, ebced hesabıyla 994 tarihini vermektedir. Nitekim rakamla verilen vefat tarihi de aynıdır.

Sandukanın üzerinde bulunan şiir, Arûzun Remel bahrinin fâilâtûn/fâilâtûn/fâilûn vezniyle yazılmıştır.

Okunuşu:

Kitâbe Metni:

Bu Muhammed bende-i kalb-i selîm

بو محمد بنده قلب سليم

Rihlet etti bâkiye çün ey kerîm

رحلت ابتدی باقی به چون ای کریم

Bir garîbindir bunu makbul edip

بر غریبکنر بونی مقبول ایدوب

Eyle yâ Rab meskenin dârü'n-naîm

ایله یا رب مسکنن دار النعیم

Bu mezarın ördüler bünyâdını

بو مزارک اوردیلر بنیادنی

Oldu târih rahmet eyle sen mukîm

اولدی تاریخ رحمت ایله سن مقیم

Sene 994

سنه 994

3. Değerlendirme ve Sonuç:

Beyşehir yöresinde, ilçe merkezinde on adet ve Beyşehir'e bağlı Bayındır Köyü'nde bir adet olmak üzere toplam on bir adet sanduka bulunmaktadır. Bu sandukalardan Moğol Emîri İsmail Ağa dönemine yani XIV. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen beş tanesi ayrı bir çalışmada yayınlanmış²⁹, bu çalışmada ise geriye kalan ve XV-XVI. yüzyıla tarihlenen altı sanduka ele alınmıştır. İncelenen sandukalardan dört tanesinin tarihi tespit edilirken (A-1, V-1, YT-1, B-1), iki tanesinin tarihi saptanamamıştır (T-1, V-1). Tarihi tespit edilen dört sandukadan üçü XV. yüzyılın ilk yarısına, biri ise XVI. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmektedir. Tarihi tespit edilemeyen iki sandukayı ise biçim, süsleme, üslup özellikleri, yazı

²⁹ Kunt-Muşmal-Çetinaslan, 2014: 367-386.

karakterleri, satırların hizalanışı ve istiften kaynaklanan boşlukların çeşitli motifler ile doldurulması gibi özellikler sebebiyle XV. yüzyıla tarihlendirmek mümkündür.

İncelenen sandukalarda üç ayrı dilin kullanıldığı görülmektedir. Sandukalardan dört tanesinin kimlik bilgisinin yer aldığı baş, ölüm tarihinin bildirildiği ayak taraflarıyla sağ ve sol cephelerinde bütünüyle Arapça ibareler bulunmaktadır (A-1, T-1, V-1, YT-1). Bunlardan T-1 ve V-1'de Kur'ân-ı Kerîm'in Bakara ve Âl-i İmrân sûrelerinden bazı âyetler bulunmaktadır. Ayrıca T-1 nolu sandukanın üst bölümünde Esmâü'l-Hüsnâ olarak bilinen, Allah'ın güzel isimlerinden pek çoğuna yer verilmektedir. Üzerinde Kur'ân-ı Kerîm âyetleri bulunan her iki sandukanın, kimlik ve vefat tarihi bilgilerini içeren baş ve ayak taşları kaybolduğundan bu sandukaların kime ait oldukları ve yapılış tarihleri saptanamamaktadır. Ancak, sandukalardaki yazı karakteri ve istif biçimi Selçuklu ile Osmanlı arasındaki geçiş dönemine uygunluk göstermektedir. Bu nedenle söz konusu sandukaların XV. yüzyıla tarihlenebileceğini düşünmekteyiz.

Sandukalardan bir tanesi bütünüyle Türkçedir (B-1). Muhammed adlı bir kişiye ait olan bu sandukada yazarı belli olmayan Türkçe bir manzûme bulunmaktadır. Manzûmenin son satırında ebced hesabıyla tarih düşürülmüş ve hem buradaki ebced hesabının çözümlenmesi hem de metnin sonundaki hicri tarihin okunmasıyla sandukanın 1585-86 yıllarına ait olduğu kesin olarak tespit edilmiştir. Celî ta'lik hatla yazılan bu sanduka kitabesinde harflerin yazılış şekilleri, meyil ve yönleri ile kelimelerin istif ve terkindeki akıcılık yazının gelişme dönemine işaret etmektedir³⁰.

İncelenen diğer bir sandukada ise Arapça, Farsça ve Türkçe ibareler ayrı bölümlerde kullanılmıştır (V-1). Sandukanın baş tarafında kimlik ve ayak tarafında tarih bildiren ifadeler Arapça'dır. Sağ ve sol cepheler alt ve üst olarak iki kısma ayrılmış olup üst kısımlarında Türkçe bir manzûme yazılmışken; alt kısımda ise Farsça bir manzûme bulunmaktadır. İncelediğimiz sandukalar içerisinde en erken döneme tarihlenen bu sandukanın üç farklı dilde yazılmış olması dikkat çekicidir. 1401 tarihine ait olan bu sanduka, Farsça'nın etkisini yitirmeye başladığı, Türkçenin kullanımının yaygınlaştığı bir dönemi işaret etmektedir. Önceki ve sonraki dönemlerde birçok sandukanın baş ve ayak kısımlarının Arapça olduğu düşünüldüğünde, bu kısımları Arapça yazmanın bir gelenek olarak devam ettiği söylenebilir. Bu sandukada bulunan Türkçe ve Farsça şiirler kaynaklarda yer almamaktadır. Bu durum, bahsi geçen şiirlerin ya yöresel bir şaire ait olmasıyla ya da bu şiirlerin içerisinde bulunduğu eserlerin günümüze ulaşamamasıyla açıklanabilir.

1401-1585/86 yılları arasına tarihlenen bu sandukalardan dört tanesi gri mermer (A-1, YT-1, V-1, B-1) ve iki tanesi ise beyaz mermer (T-1, V-1) malzemeden yapılmıştır. Ağırıklı olarak zemin oyma tekniği kullanılırken; bir örnekte

³⁰ Konu hakkında geniş bilgi için bakınız: Berk, 2006:12-18.

zemin oyma tekniğinin yanında motif oyma tekniğine de yer verilmiştir (A-1).

Sandukaların tiplerini belirlemede kullanılan en önemli ölçüt, kademe sayısı ve üst kademelerin aldığı şekildir³¹. İncelediğimiz sandukalar kademe sayılarına göre tek, iki ya da üç; üst kademelerine göre ise üçgen, dikdörtgen prizma ve gemi teknesi formlu³² olarak yapılmışlardır. Kapaksız, yekpare olarak yapılan altı sandukadan ikisi tek kademeli (T-1, V-1), üçü iki kademeli (A-1, YT-1, B-1) ve biri de üç kademeli olarak biçimlendirilmiştir³³ (V-1). Sandukalar üst kademelerine göre ele alındıklarında üç tanesi üçgen prizma (A-1, V-1, YT-1), iki tanesi dikdörtgen prizma (T-1, V-1) ve bir tanesi de gemi teknesi formludur (B-1). Sandukalardan üçü baş ve ayak taşsız (A-1, V-1, YT-1), üçü ise baş ya da baş ve ayak olmak üzere iki taşlı olarak hazırlanmıştır³⁴ (T-1, V-1, B-1). Bayındır Köyü'ndeki sanduka özgün yerinde baş ve ayak taşları ile bir arada iken (B-1); diğer iki sandukanın baş ve ayak taşlarına ulaşamamıştır (T-1, V-1).

Anadolu'da Karamanoğulları dönemi ile birlikte sanduka boyutlarında Selçuklu dönemine göre bir küçülme meydana geldiği kabul edilmektedir³⁵. Nitekim Beyşehir'de Moğol Emiri İsmail Ağa'nın hüküm sürdüğü XIV. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen beş sandukanın boyutlarının orta ölçekli olduğu görülmektedir³⁶. Ancak Beyşehir yöresinde XV ve XVI. yüzyıllara tarihlenen sandukaların boylarında ise az da olsa bir artış görülmektedir. Çalışmada ele aldığımız altı sandukanın boyları 128-172 cm, genişlikleri 19-30 cm ve yükseklikleri ise 16-39 cm arasında değişmektedir.

İncelediğimiz altı sandukadan bir tanesi tamamen sade iken³⁷ (YT-1); birinde süsleme olarak sadece yazıları kuşatan çerçevelere (kartuş) yer verilmiş-

³¹ Beyşehir'de ele aldığımız sandukalardan üçü yekpare gövdeli ve baş-ayak taşsız, diğerleri ise yekpare gövdeli ve baş-ayak taşlı olarak yapılmış olmakla birlikte; sandukaların yöre ve zamana göre değişik biçimlerde yapılabildikleri bilinmektedir. Nitekim bu konuda sanat tarihi literatüründe farklı terminolojik kullanım ve tanımlamalar görülmektedir. Beyhan Karamağaralı Ahlat yöresi sandukalarını şahidesiz ve şahideli olmak üzere iki kısma ayırmakta; şahidesiz sandukaları da yine kendi içinde yekpare gövdeli basit sandukalar ile gövdeli ve kapaklı sandukalar olmak üzere iki grupta ele almaktadır (Karamağaralı, 1992: 6-7). Demet Karaçağ XIV-XV. yüzyıl Bursa mezar taşlarını ele aldığı çalışmasında mezar taşlarını şahideler, sandukalar ve lahitler olarak üçe ayırmakta ve sandukaları da kendi içerisinde iki kademeli prizmatik sandukalar ve şahideli prizmatik sandukalar olmak üzere iki grupta ele almaktadır (Karaçağ, 1994:157-170). Mehmet Özkarcı ise Sinop'ta Candaroglu Beyliği'nden (1291-1461) günümüze ulaşan sandukaları çift şahideli dikdörtgen prizma şeklinde gövde ile kaide üzerine oturan dörtkenarlı prizma biçiminde bir kapağa sahiptirler şeklinde tanımlamaktadır (Özkarcı, 2001: 449).

³² Seyfi Başkan tarafından "üst kademesi gemi teknesi şeklinde" tanımlanan sandukalar, XIV. yüzyıldan itibaren görülmeye başlanmıştır (Başkan, 1996: 72).

³³ Beyşehir'de Moğol Emiri İsmail Ağa dönemine (XIV. yüzyılın ikinci yarısı) tarihlenen beş sandukadan dördü iki kademeli, biri tek kademeli olarak biçimlendirilmiştir (Kunt-Muşmal-Çetinaslan, 2014: 383).

³⁴ Bursa'da XIV-XV. yüzyıllara tarihlenen bu tipteki üç örnekten sadece Umur Bey'e ait olan (865/1460) biri (sandukası özgün haline uygun olarak yenilenmiş) sağlam olarak günümüze ulaşabilmiştir. Diğer iki örneğin ise sandukaları sökülümüş halde olup, sadece izleri bellidir (Karaçağ, 1994: 170; kat. no. 42, 20, 24).

³⁵ Başkan, 1996: 70.

³⁶ İncelenen sandukaların boyları 125-163 cm, genişlikleri 22-30 cm ve yükseklikleri ise 13-38 cm arasında değişmektedir (Kunt-Muşmal-Çetinaslan, 2014: 383).

³⁷ Bursa'da Devlet Hatun'un 826/1413 tarihli iki kademeli sandukası tamamen sade bir örnektir (Karaçağ, 1994: 135-137).

tir (B-1). Diğer dört sandukada ise kitabelere ek olarak değişen oranlarda bitkisel ve geometrik motiflerden oluşan süsleme kompozisyonları bulunmaktadır.

Geometrik süslemeler daire içerisinde üç ve altı kollu yıldız motiflerinden oluşan yüzeysel rozetler³⁸ (V-1) ve kitabelerin etrafında çerçeve olarak kullanılan inci dizileri ile öne çıkmaktadır (V-1). Yatay ekseninde yan yana sıralanmış nişler³⁹ (A-1) ve kitabelerin altında yer alan yumurta dizileri de geometrik süsleme öğeleridir (V-1).

Ele aldığımız sandukalarda bitkisel süsleme daha geniş bir yelpazede görülmektedir. Palmet, lotus ve rumî⁴⁰ ağırlıklı bitkisel süsleme motifleri, sandukaların çeşitli alanlarında tek ya da bir arada kullanılarak değişik kompozisyonlar oluşturulmuştur⁴¹. Palmet ve rumiden oluşan tek motifler⁴², bir sandukanın baş ve ayak taraflarında oldukça tahrip olmuş halde günümüze ulaşabilmiştir (A-1). Palmet motifi, rumîler ve çeşitli stilize bitki motifleri ile birlikte bir niş içerisinde⁴³ kullanılabildiği gibi (T-1), sekiz kollu çiçeklerin çevresinde lotuslarla dönüşümlü olarak rozet halinde de tercih edilmiştir (V-1). Palmet motifleri bir sandukada kitabelerin iki yanında üçerli motifler halinde yatay olarak kullanılmıştır (V-1). Bitkisel süslemenin en önemli unsurlarından olan rumî motifleri, palmetlerle birlikte kullanılabildiği gibi, kitabelerin içerisinde çeşitli harflerden gelişecek şekilde yazı ile bitkisel süsleme arasında bir kaynaşmanın ürünü olarak da karşımıza çıkabilmektedir (V-1, V-1).

İncelediğimiz sandukalardan sadece bir tanesinde burmalı sarıklı başlıkla

³⁸ Rozetler, XIII. yüzyıldan itibaren mezar taşlarında görülen bir süsleme unsurudur. Seyfi Başkan tarafından hazırlanan Konya'daki Karamanoğulları dönemine tarihlenen mezar taşlarının ele alındığı çalışmada iki sandukada değişen sayılarda rozetler bulunduğu belirtilmektedir (Başkan, 1996: 76). Bursa'da Filboz oğlu Kasım'ın 840/1436 tarihli ve Filboz oğlu İbrahim'in yarıdan itibaren kırık olduğu için tarihi tespit edilemeyen sandukalarının yan yüzlerinde kitabelerin arasında içerisinde bitkisel motiflerin yer aldığı daire şeklinde birer rozet görülmektedir (Karaçağ, 1994: 72-74, 78-80).

³⁹ Nişlerin yan yana sıralandığı benzer uygulama Bitlis Zeydan Mezarlığı'nda XIV-XV. yüzyıla ait mezarların bulunduğu alandaki bir mezar taşında da görülmektedir Ancak buradaki nişler, sadece çizgisel olarak belirtilerek yetinilmemiş içleri oyulmak suretiyle işlenmiştir (Pektaş, 2001a: 27, 269, Katalog No: 15, Resim 113).

⁴⁰ Kökeni konusunda kesin bir yargıya varılamamış olmakla birlikte Anadolu'da XII. yüzyıla ait ahşap eserlerde gördüğümüz rumî motifi, Selçuklu döneminden itibaren Konya mezar taşı ve sandukalarında da en çok tercih edilen motiflerin başında gelmektedir. Rumî motifinin kökenlerinin araştırıldığı bir çalışma için bkz. Mülayim, 1989: 177-182. Karamanoğulları dönemine tarihlenen Konya sandukalarındaki rumî kullanımı için bkz. Başkan, 1996: 73-74. Bursa'da 14-15. yüzyıllara tarihlenen mezar taşlarının özellikle alınlıklarında palmet ve rumî motiflerinin bir arada kullanıldığı görülmektedir (Karaçağ, 1994: 172-173).

⁴¹ Palmet ve rumî motifleri için bkz. Gündoğdu, 1993: 197-211. Ayrıca palmet motifi ile ilgili bir tipoloji denemesi için bkz. Mülayim, 1976-77: 141-159.

⁴² Konya İnce Minareli Medrese Taş ve Ahşap Eserler Müzesi'nde 1426 envanter numarası ile kayıtlı 846/1442 tarihli ve 5820 envanter numarası ile kayıtlı 880/1475 tarihli sandukaların baş ve ayak taraflarında stilize nebati yapraklar olarak tanımlanan benzer motifler işlenmiştir (Erdemir, 2009a: 166).

⁴³ Bir niş içerisinde verilen benzer süsleme kompozisyonları Bitlis Yöresindeki XIV-XV. yüzyıla tarihlenen çeşitli mezar taşlarında görülmektedir (Pektaş, 2001a: 113, 158, Çizim 3, Çizim: 51). Konya İnce Minareli Medrese Taş ve Ahşap Eserler Müzesi'nde 5816 envanter numaralı parça, hem biçim hem de süsleme açısından T-1 nolu sanduka ile yakın benzerlik içerisinde. Erdemir bu parçanın, duvara monte edilen bir parça ya da istisna bir mezar taşı olduğunu belirtmektedir (Erdemir, 2009a: 207).

sonlanan baş taş⁴⁴ ve sade sivri kemerli bir ayak taşı bulunmaktadır.

Sandukalardan beşi celî sülüs, birisi ise celî ta'lik hatla yazılmıştır (B-1). Yazılar, sandukaların yan ve üst kısımlarında yatay kuşaklar, baş ve ayak taraflarında ise yukarıdan aşağıya doğru birkaç satırdan oluşacak şekilde istiflenmiştir. V-1 nolu sandukanın baş tarafında yer alan müsennâ (aynalı) yazı farklı bir istif olarak dikkat çekmektedir⁴⁵.

İncelediğimiz sandukalar yapıldıkları tarihten günümüze ulaşana kadar değişen oranlarda tahrip olmuştur. Nitekim bunlardan bir tanesi ortadan ikiye ayrılmış (YT-1), bir tanesinin baş ve ayak taraflarındaki motifler büyük oranda silinmiş (A-1), iki tanesinin vefat tarihi ve kimlik bilgilerini ihtiva eden baş ve ayak taşları ise bulunamamıştır (T-1, V-1). Sandukaların genelinde metin ve süsleme bölümlerinde çeşitli eksiklikler görülmektedir. Söz konusu tahribatların bir kısmının doğal şartlardan, büyük bir çoğunluğunun ise insan elinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada ele alınan sandukalardan beş tanesi Beyşehir merkezinde çeşitli parklara dağılmış durumdadır. Pek çoğu halka açık parklarda ayakaltında, açık alanda sergilenen sandukalar, iklim koşulları ve insanların tahribatı altında hasar görmeye müsait bir durumdadır. Ayrıca Kur'ân-ı Kerim'den bazı ayetlerin yer aldığı sandukaların uygun olmayan koşullarda sergilenmesi de üzüntü vericidir. Tarih, dil ve sanat özellikleri açısından nadide birer eser durumundaki bu sandukaların zaman kaybetmeden daha uygun şartlarda korunabilecek kapalı alanlara taşınması gerekmektedir.

Kaynaklar:

- » AKÖZ, Alâaddin (2000), "Tarihçe: Türk Devri", *Karaman Kültür Sanat*, Karaman, 53-90.
- » AKYURT, Yusuf, (1940), "Beyşehir Kitabeleri ve Eşrefoğlu Cami ve Türbesi", TTAED, IV, İstanbul, 91-129.
- » Ali el-Kârî (1985), *Şerhu Müsnedi Ebû Hanîfe*, Dârü'l-İlmiyye, Beyrut.
- » Aşıkpaşa (1985), *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*, (Haz. A.Nihal Atsız), Ankara 1985.
- » BAŞKAN, Seyfi (1996), *Karamanoğulları Dönemi Konya Mezartaşları*, Ankara.
- » BAYIK, Naciye (1995), *Konya ve Çevresindeki Selçuklu ve Beylikler Dönemi Sandukaları*, Konya (S.Ü. SBE Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- » BERK, Süleyman (2006), *Hat San'atı*, İstanbul.

⁴⁴ Laquer tarafından A Tipi olarak tanımlanan ve İstanbul mezar taşları içerisinde en erken tarihli olarak sınıflandırılan bu başlık tipinin 918/1513 ve 1065/1750-51 yıllarına tarihlenen iki örneği görülmektedir (Laquer, 1997: 140-141). Sayıca az olan bu kavuk tipi için kesin bir meslek bilgisine ulaşılamamakla birlikte daha çok orta ve alt tabaka ulema sınıfı ve kadılar ile tarikat üyeleri tarafından kullanıldığı kabul edilmektedir (Kazancıgil-vd., 2012: 7-8). 1097/1685 tarihli bu tip başlıklı bir mezar taşı, Konya Sırçalı Medrese Mezar Anıtları Müzesi'nde sergilenmekte idi (Erdemir, 2009b: 119; Resim: 76).

⁴⁵ Osmanlı dönemi öncesinde mimari yapılarda görülmeyen müsennâ yazı kompozisyonlarının erken dönem Osmanlı mimarisinde üç farklı uygulaması görülmektedir. Edirne Eski Camii minber kapısında görülmeye başlayan ilk türde yazının bir kısmının sağdan sola, diğer kısmında soldan sağa ve birbirleri üzerine tam veya yarım halde meydana getirilmiştir. Müsennâ yazının en çok tercih edilen ve bilinen çeşidi sağ taraftaki yazının sol tarafa ters olarak yazılması ile oluşturulmuştur. Edirne Üç Şerefeli Caminin kapı yuvaları üzerinde ve İstanbul Murad Paşa Caminin kapı aynalığında görülen bu tip Karamanoğlu dönemine ait 850/1447 tarihli Anamur Mâmure Kalesi kitabesinde yer almaktadır. İznik Mahmud Çelebi Caminin kuşak yazısında sağdan sola devam eden yazının aynısının üst satırda ters olarak yer alması ve dikey harflerin uzantılarının her iki satırı birbirine bağlamasıyla oluşturulan kompozisyon müsennâ kompozisyonların üçüncü türüdür. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Tüfekçioğlu, 2001: 459-460.

- » BOZKURT, Nebi (2009), “Sanduka”, TDVİA, Cilt: 36, İstanbul, 102-104.
- » ÇİFTÇİOĞLU, İsmail (2002), “Beyşehir’de Moğol Emiri İsmail Ağa’nın Eserleri ve Vakıfları”, SDÜFEFSBD, Sayı: 6-7, Isparta, 1-16.
- » Darkot, Besim (1997), “Beyşehir”, İA, II, Eskişehir, 588-589.
- » ERDEMİR, Yaşar (2009a), İnce Minare Taş ve Ahşap Eserler Müzesi, Konya.
- » ERDEMİR, Yaşar (2009b), Sırcalı Medrese Mezar Anıtları Müzesi, Konya.
- » ERDOĞRU, M. Akif (1992), “Beyşehir”, TDVİA, Cilt: 6, İstanbul, 84-85.
- » ERDOĞRU, M. Akif (1992a), “Karaman Vilâyeti’nin İdarî Taksimatı”, Osmanlı Araştırmaları, XII, The Journal of Ottoman Studies, XII, İstanbul, 424-430.
- » ERDOĞRU, M. Akif, (1998), Osmanlı Yönetimi’nde Beyşehir Sancağı, İzmir.
- » GÜNDOĞDU, Hamza (1993), “İkonografik Açından Türk Sanatında Rumi ve Palmetler”, Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar, Güner Önal’a Armağan, Ankara, 197-211.
- » Halil Edhem, (1330), “Anadolu’da İslami Kitabeler, Beyşehir-Uluborlu-Alaiye”, TOEM, Senne: 5, Numara: 27 (1 Ağustos 1330), İstanbul, 134-158.
- » Hoca Sadeddin (1992), *Tacüttevarih*, (Çev. İsmet Parmaksızoğlu), II, Ankara.
- » İsmâil Hakkı Bursevî (Ty), *Rûhu’l-Beyân*, Cilt: 7, Dârü’l-fikr, Dimeşk.
- » KARAÇAĞ, Demet (1994), Bursa’daki 14-15. Yüzyıl Mezarları, Ankara.
- » KARAMAĞARALI, Beyhan (1993), Türk Mimari Eserlerinde Ahlat Mezartaşları, Ankara.
- » KAZANCIĞİL, Ratıp - vd. (2012), Edirne Müzesi Osmanlı Dönemi Mezar Taşlarından Örnekler, Edirne.
- » KONYALI, İbrahim Hakkı (1991), *Âbideleri ve Kitâbeleriyle Beyşehir Tarihi*, (Haz. Prof. Dr. Ahmet Savran), Erzurum.
- » KUNT, İbrahim – MUŞMAL, Hüseyin – ÇETİNASLAN, Mustafa (2014), “Beyşehir’de Moğol Emiri İsmail Ağa Dönemine Ait Farsça-Arapça Sandukalar”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 9/1, Ankara, 367-386.
- » LAQUER, Hans-Peter(1997), *Hüve’l-Baki, İstanbul’da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları*, (Çev. Selahattin Dilidüzgün), İstanbul.
- » Mehmet Neşri (1995), *Kitab-ı Cihannümâ II*, (Yay. Faik Reşit Unat, Mehmet A. Köymen), Ankara.
- » Mustafa Nuri Paşa (1979), *Netayic’ül-Vukuat, Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi*, (Sadeleştiren: Neşet Çağatay), I-II, Ankara.
- » MÜLAYİM, Selçuk (1976-77), “Selçuklu Palmet Motiflerinin Tipolojisi”, *Anadolu (Anatolia)*, XX, Ankara, 141-159.
- » MÜLAYİM, Selçuk (1997), “Rumi Motifinin Zoomorfik Kökeni Hakkında”, Uluslararası Osmanlı Öncesi Türk Kültürü Sempozyumu, 4-7 Eylül 1989, Ankara, 177-182.
- » Münecimbaşı Ahmet Dede (Ty), *Münecimbaşı Tarihi*, I, (Türkçeleştiren: İsmail Erünsal), Byy.
- » ÖDEN, Zerrin Günel (2002), “Karamanoğulları Beyliği”, *Türkler*, VI, Ankara, 756-763.
- » ÖNDER, Mehmet (1983), “Bir Selçuklu Şaheseri Mevlâna’nın Ahşap Sandukası”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı: XVII, Ankara, 79-92.
- » ÖZKARCI, Mehmet (2001), “Sinop’ta Candaroğulları Beyliği Dönemi Sandukaları”, Prof. Dr. Zafer Bayburtluoğlu Armağanı-Sanat Yazıları, (Editörler Mustafa Denктаş-Yıldray Özbek), Kayseri, 435-461.
- » PARRY, V.J. (1986), “Beyshehir”, *Rhr Encyclopadia of Islam*, 1, Leiden E.J. Brill, 1191-1192.
- » PEKTAŞ, Kadir (2001a), Bitlis Tarihî Mezarlıkları ve Mezar Taşları, Ankara.
- » PEKTAŞ, Kadir (2001b), “Bitlis Çevresinde Bilinmeyen Mezarlıklar ve Mezar Taşları”, I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi, Bildiriler II. Cilt, Konya, 203-211, 557-566.
- » PITCHER, Donald Edgar (2001), *Osmanlı İmparatorluğu’nun Tarihsel Coğrafyası*, (Çev. Bahar Tırnakçı), İstanbul.
- » Solak-zâde Mehmet Hemdemî Çelebi (1989), *Solak-zâde Tarihi I*, (Haz. Vahid Çubuk), Ankara.
- » SÜMER, Faruk, (1996), “Karamanoğulları, Karamanlılar”, (Çev. M. Akif Erdoğan), TDAD, Sayı: 100.
- » Şikârî (1946), *Karamanoğulları Tarihi*, (Haz. Mesut Koman), Konya.
- » TEKİN, Ömer - Bilginer, Recep (1945), *Beyşehir ve Eşrefoğulları*, Eskişehir.
- » TEKİNDAG, Şehabettin (1963), “Son Osmanlı Karaman Münasebetleri Hakkında Araştırmalar”, İÜEFTD, XIII, Sayı: 17-18, İstanbul, 43-76
- » TÜFEKÇİOĞLU, Abdülhamit (2001), *Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Yazı*, Ankara.

- » ULUÇAM, Abdüsselâm (2000), Eski Erciş-Çelebibağı Mezarlığı ve Mezar Taşları, Ankara.
- » UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1981), *Osmanlı Tarihi I*, Ankara.
- » UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1988), Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri, Ankara.
- » ÜREKLİ, Bayram - YÖRÜK, Doğan (2002), "Kivâmi'ye Göre Fatih'in I ve II. Karaman Seferi", İpek Yolu V, Özel Sayı, Konya, 207-218
- » YAVUZ, Memduh (1934), *Eşrefoğulları Tarihi Beyşehir Klavuzu*, Konya.
- » YÜCEL, Yaşar (1991), *Anadolu Türk Beylikleri Hakkında Araştırmalar II*, Ankara.